

КРИМИНОЛОГИЯ

УДК 343.9.01

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Андрій КОВАЛЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Національної академії внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено спробу тлумачення підходів до розуміння поняття кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності з урахуванням думок вітчизняних і зарубіжних учених, а також роз'яснення її сутності та принципів як складового елементу інституту кримінологічного забезпечення загалом.

Ключові слова: забезпечення, кримінологічне забезпечення, поліцейська діяльність, поняття, сутність, публічна безпека, публічний порядок.

CONCEPT AND PRINCIPLES OF CRIMINOLOGICAL PROVISION OF POLICE ACTIVITY: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS

Andrii KOVALENKO,
Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Doctoral Student
of National Academy of Internal Affairs

SUMMARY

The article attempts to interpret the approaches to understanding the concept of criminological support for police activities, taking into account the views of domestic and foreign scientists, as well as clarifying its essence and principles as an integral element of the institute of criminological support in general.

Key words: security, criminological support, police activity, concept, essence, public security, public order.

Постановка проблеми. Система кримінологічного забезпечення охоплює широкий спектр способів, засобів та умов, що впливають на розвиток правоохоронної системи суспільства загалом і здійснення нею функцій зокрема.

Сучасна Україна, яка обрала своїм шляхом європейське майбутнє, зобов'язана всебічно впливати на функціонування правоохоронний органів, а кримінологічне забезпечення є одним із найважливіших процесів, що зумовлюють їх розвиток.

Одним із наріжних каменів у вивченні процесів кримінологічного забезпечення є визначення його принципів, що є недостатньо дослідженими з позиції як теорії права, так і кримінології. Саме тому аналіз поняття та принципів кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в умовах сьогодення є однією з найактуальніших юридичних тем.

Стан дослідження. Відповідна категорія неодноразово ставала предметом наукових розвідок як вітчизняних, так і зарубіжних правників, серед яких – В. Бесчастний, М. Валуйська, В. Голіна, Й. Горінецький, І. Даншин, А. Закалюк, Я. Когут, О. Кобзар, М. Лошицький, М. Москаленко, В. Попович, В. Шадрін, С. Якімова та багато інших.

Метою статті є спроба тлумачення підходів до розуміння поняття кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності з урахуванням думок вітчизняних і зарубіжних учених, роз'яснення її сутності як складового елементу інституту кримінологічного забезпечення загалом, а також виокремлення й тлумачення принципів кримінологічного забезпечення. Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання низки дослідницьких завдань, основними

з яких є такі: аналіз підходів до розуміння поняття кримінологічного забезпечення та поліцейської діяльності окремо й у взаємозв'язку; узагальнення усталеної наукової тенденції щодо тлумачення відповідної категорії; презентація власної позиції щодо її розуміння; розгляд сутності кримінологічного забезпечення як одного з прикладних процесів поліцейської діяльності загалом, а також виокремлення й тлумачення принципів кримінологічного забезпечення як основних елементів цього інституту.

Виклад основного матеріалу. Під час застосування сучасних методів наукових досліджень необхідно розглядати юридичні процеси залежно від їх масштабу. Так, автором пропонується дослідження елементів зазначеної в меті статті категорії, що складається з двох понять: «поліцейська діяльність» і «кримінологічне забезпечення».

Підходи до розуміння поняття поліцейської діяльності варіюються залежно від суб'єкта їх тлумачення. Так, К. Бельський, М. Москаленко та В. Шадрін визначають поліцейську діяльність як специфічну форму реалізації поліцейської функції держави, що припускає цілеспрямований вплив відповідних державних інститутів (органів) на соціальні відносини або особливий вид соціальної державно-управлінської діяльності, що здійснюється на основі закону та в інтересах суспільства, спрямованої на охорону й підтримку громадського порядку, забезпечення громадської безпеки заходами примусу [1].

Існує протилежна, більш вузька, позиція, автором якої є Й. Горінецький. На його думку, сутність поліцейської діяльності полягає у виявленні та розслідуванні злочинів,

кримінальному переслідуванні [2]. Проте такий підхід ще потребує доопрацювання, оскільки національна та міжнародна юриспруденція вже довела, що поліцейською є будь-яка охоронна діяльність, пов'язана із захистом існуючих благ, особистих і майнових прав.

Як аргумент можна навести одну з найбільш нових та авторитетних позицій. Так, О. Кобзар вважає, що поліцейська діяльність спрямована на задоволення потреб суспільства, які полягають у дотриманні законності та правовій охороні суспільних відносин. Також цей вид державної діяльності доповнює інші сфери державного впливу. Це пов'язано з тим, що поліція виникла в межах функціонування держави як суспільної організації людей, де всі сфери життєдіяльності забезпечуються органами державної влади, які діють від імені та в інтересах суспільства, а також здійснюють свій вплив на правове регулювання суспільних відносин [3].

Водночас Я. Когут та М. Лошицький стверджують, що поліцейська діяльність є видом правоохоронної діяльності уповноважених державою суб'єктів публічної адміністрації, що спрямована на встановлення й забезпечення правопорядку, а також існуючі блага, особисті та майнові права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу в передбачених законом випадках [4].

Тобто поліцейською діяльністю є санкціонована державою та регламентована законом державно-управлінська діяльність спеціально уповноважених суб'єктів державної влади (а іноді й низки громадських організацій), спрямована на охорону громадського порядку, забезпечення громадської (і будь-якої іншої) безпеки шляхом реалізації визначених повноважень.

Також варто акцентувати увагу на дослідженні терміна «кримінологічне забезпечення» та налагодженні його взаємного зв'язку з поліцейською діяльністю загалом.

Погляди на тлумачення поняття кримінологічного забезпечення не знайшли єдиного відображення в працях учених, проте внаслідок аналізу наявного плюралізму думок можна виокремити позитивні та негативні риси в запропонованих дефініціях і сформуванню власне розуміння цієї категорії.

Кримінологічний супровід (забезпечення) оперативно-розшукової діяльності як звужена та специфічна форма поліцейської діяльності – це комплексне використання кримінологічних засобів із метою покращення реалізації завдань оперативно-розшукової діяльності. Переважно такі кримінологічні засоби можна використати для вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення щодо виявлення, розкриття й запобігання злочинам [5].

Водночас А. Закалок розглянув доцільність використання кримінологічних засобів забезпечення кризь призму стадій управлінського процесу. У зв'язку із цим акцентувалося, зокрема, на таких кримінологічних засобах, як кримінологічні рекомендації та висновки, кримінологічний аналіз зібраної інформації, кримінологічне прогнозування й планування, кримінологічна стратегія, концепція, кримінологічні заходи [6].

Структура кримінологічного забезпечення в дисертаційному дослідженні В. Бесчасного розглядається як інтегрована окрема теорія в структурі загальної теорії протидії злочинності. Так, кримінологічне забезпечення складається з таких частин:

- 1) забезпечення кримінологічної профілактики:
 - а) забезпечення профілактики випередження; б) забезпечення профілактики обмеження; в) забезпечення профілактики усунення; г) забезпечення профілактики захисту;
 - 2) забезпечення відвернення злочинів;
 - 3) забезпечення припинення злочинів [7].

Варто зауважити, що кримінологічною профілактикою злочинності є сформована система дій стосовно антису-

спільних явищ із метою зміцнення тенденції та зниження рівня й масштабів злочинності, а також знешкодження її коріння. Профілактика злочинності розглядається як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, зумовлені злочинністю; вона забезпечується всією сукупністю заходів, які здійснюються державними органами та громадськими формуваннями, спрямованими на вдосконалення суспільних відносин [8]. Похідними є процеси випередження, обмеження, усунення та захисту, які також не є однорідними за своїм значенням, проте в контексті акцентованої теми дослідження є інструментами процесу кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності.

Однак варто зауважити, що зазначене тлумачення кримінологічної профілактики взаємно пов'язується із суспільно визнаним тлумаченням поліцейської діяльності як процесу, що знижує, обмежує, ліквідує явища, зумовлені злочинністю (тобто створює безпечну атмосферу для функціонування суспільства), а також реалізується не лише в «розслідуванні злочинів органами поліції», а й у функціонуванні інших державних органів і громадських формувань.

Також до елементів кримінологічного забезпечення віднесено забезпечення відвернення (запобігання) злочинності – сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин із метою усунення негативних явищ і процесів, що зумовлюють злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [9].

Зазначимо, що процеси, пов'язані з превентивною поліцейською функцією (тобто вдосконалення суспільних відносин шляхом розроблення державних стратегій або недопущення вчинення злочинів завдяки отриманій оперативній інформації чи даним, які спрогнозовані аналітиками), тісно пов'язані з кримінологічним забезпеченням поліцейської діяльності.

Таким чином, кримінологічним забезпеченням поліцейської діяльності є стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення та припинення злочинів тощо завдяки аналізу зібраної інформації, використання кримінологічного прогнозування та планування.

Специфіка кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності полягає саме у використанні наявних методів науки кримінології для забезпечення поліцейських органів інформацією про вчинені злочини або злочини, які планується вчинити.

Аргументуючи вказану думку, варто навести позицію В. Поповича, який зазначає, що очевидним є факт, що жодна наука з кримінально-правового циклу не може в межах свого предмета зробити відповідне комплексне узагальнення зазначених проблем, а отже, не може запропонувати комплексні кримінально-правові, кримінально-процесуальні, криміналістичні та інші кримінально-прогностичні підходи до розв'язання зазначених проблем. Тобто без кримінологічного узагальнення цих проблем неможливе запобіжне реагування кримінально-правового циклу наук на сучасні суспільно небезпечні кримінологічні процеси [10].

Водночас на основі сформованих дефініцій необхідно сформуванню та дослідити низку принципів кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, а саме такі:

- 1) принцип актуальності. У перекладі з латини *actualis* – «сучасне, теперішнє, справжнє, дуже важливе положення сьогодні». Так, говорячи про кримінологічне забезпечення, варто звернути увагу на необхідність виокремлення правильних кроків та актуальних завдань кримінологічного забезпечення, оскільки саме визначення актуальної мети

і своєчасних важелів впливу у сфері кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності дасть змогу відповідним суб'єктам ефективно здійснювати свої функції;

2) принцип реальності. Різні вчені акцентують увагу на тому, що він вимагає взяття до уваги об'єктивних можливостей суб'єктів поліцейської діяльності. З огляду на це варто додатково роз'яснити: лише те, що можуть реалізувати суб'єкти поліцейської діяльності, повинне та має бути розроблене в межах її кримінологічного забезпечення. Інакше суб'єкти поліцейської діяльності не будуть готові використовувати чи застосовувати відповідне кримінологічне забезпечення;

3) принцип конкретності. Науковці зазначають, що він полягає в однозначності змісту запланованих заходів, термінів їх виконання, суб'єктів реалізації й контролю. Оскільки йдеться про кримінологічне забезпечення поліцейської діяльності, яка за своєю суттю покликана створювати атмосферу миру й безпеки в суспільстві, а також дотримання всіма його членами встановлених правил (тобто законів), то однозначність змісту запланованих заходів у межах кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності є одним із найбільш важливих принципів, недотримання якого поставить під сумнів ефективність функціонування діяльності суб'єктів поліцейської діяльності загалом та такого забезпечення зокрема;

4) принцип субординації та несуперечливості. Він полягає насамперед у підпорядкуванні заходів короткострокових планів довгостроковим, нижчих ланок суб'єктів кримінологічного забезпечення – вищим; також обов'язковим є взаємозв'язок усіх зазначених структурних елементів системи кримінологічного забезпечення в контексті узгодженості дій, прийняття нормативних актів чи реалізації конкретних планів, програм, стратегій;

5) принцип інформативності. Він розглядається вченими в двох аспектах: по-перше, цей принцип означає складання плану на підставі повної й достовірної інформації, а по-друге, план повинен розроблятися таким чином, щоб за якомога меншого обсягу знакового масиву містити якнайбільше необхідної інформації. Так, з дотриманням цього принципу процеси кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності матимуть змогу ефективно реалізовуватися та вдосконалювати функціонування відповідних суб'єктів.

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження підходів до розуміння категорії кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності (з диференціацією останньої на два взаємопов'язані поняття) з огляду на думки вітчизняних і зарубіжних вчених, а також роз'яснення сутності та принципів кримінологічного забезпечення як складового елементу інституту кримінологічного забезпечення загалом можемо зробити такі узагальнення:

1) поліцейською діяльністю є санкціонована державою та регламентована законом державно-управлінська діяльність спеціально уповноважених суб'єктів державної влади (а іноді й низки громадських організацій), спрямована на охорону громадського порядку, забезпечення громадської (і будь-якої іншої) безпеки шляхом реалізації визначених повноважень;

2) кримінологічним забезпеченням поліцейської діяльності є стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення й припинення злочинів тощо завдяки аналізу зібраної інформації, використання кримінологічного прогнозування та планування;

3) сутність кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності полягає в тому, що завдяки використанню наявних методів науки кримінології для забезпечення поліцейських органів інформацією про вчинені злочини або ті,

які планується вчинити, досягається кінцева мета їх функціонування – охорона громадського порядку, забезпечення громадської (і будь-якої іншої) безпеки шляхом реалізації визначених повноважень;

4) принципами кримінологічного забезпечення є принципи актуальності, реальності, конкретності, субординації, несуперечливості, інформативності. Усі зазначені принципи кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності є головними твердженнями в питанні здійснення відповідної діяльності, а дотримання кожного з них приведе до підвищення ефективності здійснення суб'єктами поліцейської діяльності своїх функцій загалом та покращення процесів кримінологічного забезпечення зокрема.

Список використаної літератури:

1. Шадрин В. Полицейская деятельность как объект исследования (историко-правовой аспект). Вестник Челябинского государственного университета. 2003. № 1. Т. 9. С. 111–117.
2. Москаленко М. Концепция «полицейского права» как идейно-теоретическое основание организации и деятельности полиции дореволюционной России (историко-теоретический аспект): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений». СПб., 2004. 22 с.
3. Бельский К. Полицейское право: лекционный курс / под ред. А. Куракина. М.: Дело и Сервис, 2004. 816 с.
4. Горінецький Й. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Нац. академія внутр. справ України. К., 2005. 203 с.
5. Кобзар О. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Х.; Дніпропетровськ: Панов, 2015. 316 с.
6. Когут Я. Щодо поняття адміністративно поліцейської діяльності. Митна справа. 2013. № 5. Ч. 2. Кн. 2. С. 321–326; Лошицький М. Теоретико-правові засади адміністративно-поліцейської діяльності держави: монографія. К.: МП «Леся», 2013. 370 с.
7. Якімова С. Кримінологічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2016. № 850. С. 563–569.
8. Закалюк А. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: в 3 кн. К.: Ін Юре, 2007. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с.
9. Бесчастний В. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Х., 2018. 34 с.
10. Профілактика злочинів: підручник / О. Джуца, В. Василевич, О. Гіда та ін.; за заг. ред. О. Джуци. К.: Атіка, 2011. 720 с.
11. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник / І. Даньшин, В. Голіна, М. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. Голіни. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
12. Попович В. Методологічне значення кримінології для розвитку запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук. Вісник Академії адвокатури України. 2009. Число 2(15). С. 70–78.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Коваленко Андрій Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, докторант Національної академії внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kovalenko Andrii Vasylovych – Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Doctoral Student of National Academy of Internal Affairs